

Tsivatyi V.G. EUROPEAN FOREIGN POLICY, DIPLOMATIC INSTITUTES AND DIPLOMATIC TOOLS OF EUROPEAN STATES OF EARLY MODERN TIME (XVI–XVIII CENTURIES)

The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the early Modern time (XVI–XVIII centuries). Particular attention is paid to the institutional development of the diplomatic services, the diplomatic institutes, the diplomatic tools and models of diplomacy of the main European states in the context of their institutional development. The directions of the theoretical and practical development of diplomacy of the XVI–XVIII centuries are defined.

Keywords: foreign policy, diplomacy, diplomatic tools, models of diplomacy, institutionalization of policy, Europe, early Modern time (XVI–XVIII centuries).

УДК 94 (47)

Н.О. Гончарова

**РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІКЛУВАЛЬНИКІВ ЛІКАРЕНЬ
У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ**

Аналізується нормативно-правова база в галузі піклування лікувальними закладами в Російській імперії в середині XIX ст., в якій затверджувалось встановлення громадсько-державного контролю за діяльністю міських, повітових та губернських лікарень. Розкривається зміст повноважень піклувальників, їхні завдання й основні напрямки діяльності. На конкретних прикладах доводиться теза про те, що серед піклувальників переважали представники дворянської верстви.

Ключові слова: піклувальник, лікувальний заклад, Піклувальна рада лікарні, дворяни, пожертвування, Миколаїв.

Піклування як соціальний феномен виникло та розвивалось одночасно із суспільством. Кожному періоду його розвитку відповідав адекватний тип піклування, предметом якого була соціальна сфера, а критерієм розвитку – ступінь реальної участі громадян в управлінні суспільством. У Російській імперії інститут піклування закладався еволюційно ще з XVIII ст. Все розпочиналося з призначення окремих заможних осіб для допомоги навчальним, лікувальним чи іншим закладам. З часом піклування перетворилося на державну ініціативу суворо регламентованого залучення громадськості до справи народної освіти та охорони здоров'я, насамперед з метою матеріального забезпечення суспільністю встановленого державою порядку в навчальних чи лікувальних закладах. Нарівні з цим держава заохочувала суто громадську благодійну ініціативу приватних осіб та добродійних товариств. Вивчення історії піклування дозволить отримати цінні уроки з накопиченого в цій сфері досвіду та застосувати їх в інтересах створення сучасної моделі системи соціального захисту на якісно новому рівні.

Історії піклування, висвітленню діяльності піклувальників присвячено чимало праць. Склад і основні функції піклувальників навчальних округів розкриваються у роботах С. Посохова [1]. Процес формування норм службової етики піклувальника навчального округу висвітлюється у праці К. Ільїної [2]. Вивченню внеску піклувальників у функціонування Оренбурзького навчального округу присвячено статтю І. Черказьянкової [3]; окремо дослідниця зупиняється на проблемі взаємовідносин піклувальника Західносибірського округу Л. Лаврентьєва з Томським університетом у 1900–1914 рр. [4]. У дослідженні А. Сеченової описано життя та діяльність першого піклувальника Західносибірського навчального округу В. Флоринського [5]. У роботах С. Галіулліної наведено біографічні дані піклувальників Оренбурзького навчального округу, аналізується їхній управлінський досвід та наукова діяльність [6], висвітлюється формування нормативно-правової бази в галузі піклування народними училищами [7]. Учасі піклувальників у діяльності початкових народних шкіл Псковської губернії присвячено наукову розвідку Б. Борисова [8]. У статті Н. Потій визначається роль піклувальників у діяльності земських шкіл Чернігівської губернії [9]. Однак, попри достатню кількість наявної наукової літератури, участь піклувальників у роботі лікувальних закладів залишається недостатньо дослідженою.

Метою статті є визначити зміст повноважень піклувальників, виявити їхню соціальну приналежність, продемонструвати провідні позиції дворян у цій площині на прикладі лікарень м. Миколаєва на основі аналізу основних документів в галузі опіки лікувальними закладами.

У 1851 р. був затверджений Статут лікувальних закладів цивільного відомства, який містив низку положень щодо прав та обов'язків піклувальників лікарень. У § 40 Статуту зазначалось, що піклувальників у повітових та губернських лікарнях обирають з місцевих дворян та чиновників, котрі перебувають на службі або звільнені від неї, а також з почесних осіб купецького стану [10, с. 6]. Документ наголошував, що піклувальниками призначались «особи, відомі завзяттям до загальної користі та бажаючі, у почуттях благодійності, присвятити свої старання для облаштування лікарень» (§ 41) [10, с. 6]. Отже, право на звання піклувальника лікарні давали значне грошове пожертвування або особливе завзяття, виявлене в утриманні закладу. Про затвердження особи в цьому званні обов'язково повідомлявся Приказ громадської опіки.

На піклувальника покладались значні обов'язки: зокрема, він повинен якомога частіше й, що важливо, в невизначений час відвідувати лікувальний заклад. Під час цих відвідин піклувальник мав розпитувати хворих стосовно їх утримування та опікування і у випадку скарг проводити їх розслідування (§ 43). Окрім того, піклувальник мав здійснювати постійний нагляд за харчуванням хворих, куштувати приготовані в лікарні їжу та напої, слідкуючи за їхньою якістю, періодично оглядати кухню, комору, цейхгауз (склад речей або продовольства) та інші лікарняні будівлі [10, с. 7]. Піклувальник мав контролювати, щоб утримання лікувального закладу здійснювалось «з можливою справністю та бережливістю у витратах» [10, с. 12].

У разі виявлення недоліків, несправностей та недоглядів у господарській частині, випадків непорядності серед службовців, порушень даного Статуту та невиконання розпоряджень керівництва § 45 документу зобов'язував піклувальника словесно чи письмово повідомляти про це Голову Ради лікарні. Також піклувальник повинен був виконувати особливі доручення, що стосувались упорядкування лікарні та покладались на нього Радою лікарні, її Головою чи Приказом громадської опіки (§ 46).

У § 48 Статуту вказувалось: піклувальники вважаються такими, які перебувають на державній службі та носять мундири, в губернських, обласних та портових містах сьомого, а у повітових – восьмого розряду [10, с. 7]. Як правило, при лікарні було не більше двох піклувальників. В окремих випадках, за згоди Міністра внутрішніх справ, їх кількість могла бути збільшена (§ 49).

Варто зауважити, що вищезгадана Рада засновувалась при кожному лікувальному закладі для загального нагляду за його облаштуванням, утриманням підвідомчого закладу у відповідній справності та збереженням приналежного майна [10, с. 5]. Рада лікарні знаходилась під безпосереднім керівництвом Приказу громадської опіки. У губернських та обласних лікарнях до складу Ради входили: батальйонний командир внутрішньої варті, а за наявності комендантського управління, плац-майор або плац-ад'ютант, член Приказу громадської опіки, інспектор лікарняної (медичної) управи, старший лікар лікарні, міський голова (§ 13); при повітовій лікарні Рада складалась з командира інвалідної команди, городского або полицмейстера, старшого лікаря лікарні, міського голови (§ 14) [10, с. 4]. Головою Ради неодмінно був Предводитель місцевого дворянства. Рада приймала будь-які пожертвування на користь лікарні та про пожертви грошима, речами та ін., що сягали 500 крб. сріблом, повідомляла через Приказ громадської опіки в губернських відомостях, а про пожертвування понад цю суму доводила до відома Міністра внутрішніх справ (§ 21) [10, с. 5].

Піклувальник трактується як «турботливий», «дбайливий», тобто той, хто піклується про розвиток конкретного закладу на своїй території. Така діяльність обов'язково фіксувалась, тому в архівних джерелах збереглися приклади підтримки певними особами закладів освіти, церкви, культури чи медицини. Спробуємо визначити внесок дворян у піклування лікарнями м. Миколаєва.

У 1873 р. при Миколаївській міській лікарні засновано Піклувальну раду, членами якої були обрані переважно дворяни: надвірні радники І. Бартенев, М. Сиренко, І. Фотаки, гласні думи І. Клатковський, О. Подарев, Ф. Соболев [11, арк. 4 зв.]. У цілому, в різні роки до Піклувальної ради місцевої лікарні входили: статський радник О. Грачов, гласний думи Д. Курдюмов, колезький асесор К. Нельговський, статський радник Д. Плетньов, титулярний радник С. Самохоцький, дійсні статські радники О. Смирнов і В. Соболев, дворяни К. Федоров, О. Філіппович, колезький асесор Ф. Фрішен та ін. [12].

Миколаївською єврейською лікарнею у більшості випадків опікувались представники купецького стану, однак у 1887, 1897 і 1898 рр. піклувальниками закладу були обрані пани Я. Мешурес та А. Клейман [13, арк. 3–5, 12 зв.].

Російське товариство охорони народного здоров'я, засноване в 1877 р., мало 27 місцевих відділів, зокрема в м. Миколаєві. До складу Миколаївського відділення входили дворянин Д. Кудрявцев, гласний міської думи Х. Матвеев, титулярний радник С. Самохоцький та ін. [14, с. 188, 220, 296].

Підтвердженням тези про те, що дворяни активно допомагали лікувальним закладам у вирішенні нагальних проблем, можуть бути наступні факти. Дворянка А. Дмитрян надавала допомогу безкоштовній лікарні м. Миколаєва. Зокрема, у 1901 р. вона пожертвувала 50 тис. крб. з умовою, щоб половина суми була використана на будівництво будівлі для закладу, а на відсотки від другої забезпечувалось його функціонування [15, с. 3].

Поміщик Ф. Марченко опікувався справами Миколаївської міської лікарні, і навіть за духовним заповітом благодійник залишив закладу 5 тис. крб. на утримання з відсотків цієї суми двох ліжок для незаможних хворих [16, с. 722]. Значну допомогу надавала міській лікарні дворянка Ф. Віньон, уроджена Орешникова. Лише в період з 1910 по 1916 р. вона пожертвувала 15 тис. крб. сріблом на зведення на території лікувального закладу храму в ім'я св. мучеників Леоніда та Феодосії [14, с. 85]. Завдяки благодійній ініціативі гласного Миколаївської міської думи, головного лікаря Морського шпиталю, дійсного статського радника Е. Кібера навколо цього лікувального закладу було влаштовано сад [17, арк. 2].

Доречно зауважити, що кожна архівна справа про обрання піклувальника лікарні містить так звану Присягу, в якій, зокрема, говорилося: «Обіцяю і заприсягаюсь вірно та нелицемірно служити, не шкодуючи життя свого до останньої краплини крові у покладеному на мене чині, визначеному іменем Його імператорської величності; чинні інструкції, регламенти та укази відповідним чином та по совісті своїй виконувати; для своєї користі, дружби й ворожнечі супроти посади та присяги своєї не чинити. Таким чином себе благопристойно вести та діяти, як належить вірному Його імператорській величності підданому, і як перед Богом та судом його страшним потім завжди готовим відповідь дати. Нехай мені Господь душевно та тілесно допоможе, щиро цілую слова та хрест Спасителя. Амінь» [18, арк. 2, 5]. Отже, наведена цитата засвідчує, наскільки серйозно сприймали піклувальники свою посаду.

Таким чином, нормативно-правова база інституту піклування зароджувалась одночасно з удосконаленням системи охорони здоров'я на основі приватно-державного партнерства. Це сприяло виникненню відповідного масиву нормативів та законів, котрі поступово перетворювались на ефективний важіль державного регулювання в площині практичного піклування. Піклувальниками лікарень обиралися особи різних соціальних станів, проте аналіз архівних джерел дозволяє стверджувати, що значну роль у піклувальній підтримці лікувальних закладів відіграла дворянська спільнота відповідної місцевості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Посохов С.И. Попечители учебных округов : состав, функции, мнения / С.И. Посохов // Казанский университет как исследовательское и социокультурное пространство. – Казань, 2005. – С. 19–33 ; Посохов С.И. Попечители Харьковского учебного округа первой половины XIX века : попытка реабилитации / С.И. Посохов // Университеты. Наука и просвещение : научно-популярный журнал / Ассоциация выпускников, преподавателей и друзей Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина. – Харьков, 2009. – № 4. – С. 40–51.
2. Ильина К.А. Информация и профессиональная этика попечителя учебного округа (Казань, первая четверть XIX века) / К.А. Ильина // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия : История. Политология. Экономика. Информатика. – 2010. – № 7 (78). – Вып. 14. – С. 111–117.
3. Черказьянова И.В. Оренбургский учебный округ и его попечители / И.В. Черказьянова // Материалы 2-й региональной научно-практической конференции «Этнические взаимодействия на Южном Урале». – Челябинск, 2004. – С. 210–212.
4. Черказьянова И.В. Попечитель учебного округа Л.И. Лаврентьев и Томский университет : сотрудничество и конфликты / И.В. Черказьянова // Вестник Томского государственного университета. – 2005. – № 289. – С. 177–187.
5. Сеченова А.А. Василий Маркович Флоринский – первый попечитель Западносибирского учебного округа / А.А. Сеченова // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2009. – № 12 (90). – С. 139–141.

6. Галиуллина С.Д. Персональный состав попечителей Оренбургского учебного округа / С.Д. Галиуллина // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 356. – С. 58–61.
7. Галиуллина С.Д. Нормативно-правовое регулирование института попечительства в народных училищах Российской империи / С.Д. Галиуллина // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 5 [Электронное периодическое издание]. – Режим доступа : <http://teoria-practica.ru/-5-2012/history/galiullina.pdf>. Шифр Информрегистра 0421200093410.
8. Борисов Б.Ю. Участие попечителей в деятельности начальных народных школ Новоржевского, Торопецкого и Холмского уездов в 1912–1914 гг. / Б.Ю. Борисов // Псков. – 2005. – № 23. – С. 121–123.
9. Потій Н.М. Роль попечителів у діяльності земських шкіл Чернігівської губернії (др. пол. XIX ст.) / Н.М. Потій // Збірник матеріалів 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях : історія, проблеми, перспективи» / За заг. ред. В.А. Нестеренка. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – С. 46–49.
10. Назначение, права и обязанности попечителей городских больниц / Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе (1825–1881). – Т. 37 (1862) : Ч. 2 : Дополнение к т. 26 (1851).
11. Держархів Миколаївської області. – Ф. 222. – Оп. 1. – Спр. 1487. – 8 арк. / Дело об учреждении при городской больнице Попечительного совета.
12. Держархів Миколаївської області. – Ф. 216. – Оп. 1. – Спр. 1010. – 89 арк. / Протоколы заседаний Попечительного совета городской больницы ; Держархів Миколаївської області. – Ф. 216. – Оп. 1. – Спр. 1142. – 1 арк. / Копия протокола заседания Попечительного совета городской больницы о постройке механической прачечной ; Держархів Миколаївської області. – Ф. 222. – Оп. 1. – Спр. 1688. – 2 арк. / Копии постановлений Думы по прошению хуторян об отводе земли под выпас скота и об избрании членом попечительного совета городской больницы гласного Д.В. Курдюмова ; Держархів Миколаївської області. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 933. – 1 арк. / Отношение городской управы об утверждении гласных в члены Попечительного совета больницы.
13. Держархів Миколаївської області. – Ф. 216. – Оп. 1. – Спр. 718. – 39 арк. / Дело об избрании попечителей Николаевской еврейской больницы.
14. Николаевцы. Энциклопедический словарь / Гл. ред. В.А. Карнаух. – Николаев : Возможности Киммерии, 1999. – 374 с.
15. Внутренние известия // Южанин. – 1901. – № 7. – 9 января.
16. Пожертвования // Трудовая помощь. – 1904. – № 10 (декабрь).
17. Держархів Миколаївської області. – Ф. 446. – Оп. 1. – Спр. 1. – 8 арк. / Отчет о деятельности больницы за 1909 г.
18. Держархів Миколаївської області. – Ф. 222. – Оп. 1. – Спр. 396. – 16 арк. / Об избрании попечителя городской больницы и богадельни.

Гончарова Н.О. РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОПЕЧИТЕЛЕЙ БОЛЬНИЦ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

Анализируется нормативно-правовая база в области попечительства лечебными заведениями в Российской империи в середине XIX в., в которой закреплялось установление общественно-государственного контроля над деятельностью городских, уездных и губернских больниц. Раскрывается содержание полномочий попечителей, их задания и основные направления деятельности. На конкретных примерах доказывается тезис о том, что среди попечителей преобладали представители дворянского сословия.

Ключевые слова: попечитель, лечебное заведение, Попечительный совет больницы, дворяне, пожертвование, Николаев.

Goncharova N.A. THE REGULATION OF ACTIVITIES OF THE TRUSTEES OF THE HOSPITALS IN THE RUSSIAN EMPIRE

The article reviews the legal and regulatory basis in the sphere of the guardianship treatment centres in the Russian Empire in the middle of the XIX century, alleging the establishment of the public supervision over the activities of city, County and provincial hospitals. It also reveals the contents of the powers of the Trustees, their objectives and main activities. Specific examples prove the thesis that representatives of the nobility dominated among the Trustees.

Keywords: Trustee, the facility, the Board of Trustees of the hospital, noblemen, donations, Mykolaiv.

УДК 94(430) «18/19» :368.042

О.А. Мельничук

**СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ У НІМЕЧЧИНІ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**